

Као и многи други, за Џудит Рич Харис први пут сам чула пре 10 година, након изласка њене најутицајније књиге, “Сврха васпитања: Зашто деца испадну онаква каква испадну” [1](#). Муж ми је пружио “Књижевни додатак Њујорк Тајмс-а” преко стола за доручком. Басила сам поглед и прокоментарисала “Вршњаци, не родитељи, а? Занимљиво”, и вратила се своме тосту.

Шест година и двоје деце касније, питање родитељског утицаја добило је за мене далеко већу важност, па сам коначно прочитала дело Харисове. Није у питању било само то што имам децу, већ и то што их имам сада, када се питање родитељских поступака чини важнијим него икада раније. Помало старомодним фројдијанским идејама о томе да ми родитељи можемо да “упропастимо” децу, ауторитативни глас неуронауке данас је додао и питање можданог развоја.

Очигледно, данас је могуће упропастити сопствену децу на начине које претходне генерације нису могле ни да појме. Можемо да их осудимо на живот проведени у емоционалној неприлагођености, несигурности и са поремећајем пажње, само зато што смо их док су били бебе пуштали да плачу, зато што им нисмо читали или – најгоре од свега – зато што смо им дозволили гледање телевизије пре друге године. Налазећи се усред ковитлаца оваквих родитељских страхова, презира, осуђивања и осећања кривице, коначно сам узела да прочитам књиге Ј. Р. Харис.

Као да сам разгрнула завесе у мрачној просторији. Њене књиге не само да су добро поткрепљене аргументима, оригиналне и научно озбиљне. Такође су забавне и ведре. Гласно сам се смејала, али и уздисала са олакшањем док је ауторка раскринкавала свете краве развојне психологије (и модерног родитељства). Можда од свега највише охрабрује њено опште гледиште о деци, коју она не посматра само као пуке пасивне примаоце родитељског утицаја већ и као самосвојна бића са сопственом вољом, јединствене особе обликоване својом динамичном повезаношћу са светом.

Нису сви поздравили став да родитељи немају трајан утицај на то каква ће њихова деца испасти, нити су уопште схватили шта је Харисова покушала да каже. Десет година касније, изашло је друго издање “Сврхе васпитања”, а ја сам позвала Харисову да разјасни неке од најчешћих заблуда о њеним теоријама, као и да прокоментарише нека од узаврелих питања децјег васпитавања данас.

Џудит Рич Харис: Хвала Вам што сте ми пружили прилику да разјасним неке неспоразуме. Прво, неки су имали погрешну представу да сам ја своју теорију базирала на личним искуствима или мотивима. Заправо, док сам ја подизала своју децу, моја уверења била су крајње конвенционална. Као и сви остали, веровала сам у снагу васпитања. Нисам схватила да нешто није у реду са традиционалним погледом на развој све док моја деца увелико нису “одлетела из гнезда”. Оно што је променило моја убеђења јесте дуго и озбиљно разматрање резултата истраживања. Провела сам годину читајући литературу из различитих области, укључујући антропологију, социјалну психологију, еволуциону психологију и бихејвијоралну генетику. Што сам више читала, то сам више уочавала да се неке ствари не уклапају у традиционалну причу.

Још један неспоразум настао је када су медији сажели моју поруку у три кратке речи: “Родитељи нису важни”. Оно што сам ја заиста рекла јесте да родитељи немају дугорочни утицај на личност своје деце или на начин њиховог понашања изван родитељског дома. То не значи да родитељи нису важни – они имају неке друге улоге у животу детета. Ако бих вас убедила да не можете изменити личност свога мужа, да ли бисте закључили да “супруге нису важне”?

За трећи неспоразум медији нису криви – он је у потпуности моја кривица. Моје неодређено и недоследно коришћење термина “вршњачка група” навело је многе људе да закључе како мислим на групу тинејџера која глумари заједно. Па, група тинејџера јесте “вршњачка група”, али моја теорија није само о тинејџерима. Она није о нечему што се дешава старијој, али не и млађој деци. О нечему што се дешава данас, али се није дешавало у стара добра времена. Није ни о пријатељству. Оно што је збуњивало јесте да сам термин “група” користила за две различите ствари: некада да означим конкретну скупину деце, а некада да означим друштвену категорију, на пример “девојчице”.

Дете може да се идентификује са друштвеном категоријом “девојчица” иако никада није видело више од две-три девојчице на једном месту. Она може себе сврстати у девојчице и у случају када је друге девојчице не воле и неће да се играју са њом. Друштвене категорије као што су девојчице, дечаци, мушкарци, жене постоје у сваком људском

друштву, и у сваком друштву од људи се очекује да се понашају на начин који је примерен њиховој друштвеној категорији.

НМД: Приметно је да многа од групних искустава која помињете данашњој деци нису доступна. Установе попут школа и кампова као да су смишљено направљене тако да спречавају децу да сама успостављају своја правила игре или да решавају напетости унутар групе. Родитељи и одрасли који раде са децом и младима осећају се обавезним да регулишу њихове активности, док други одрасли избегавају да имају било шта с њима. Шта мислите о овим променама и о њиховим последицама по децу?

ЏРХ: Занимљиво питање. У традиционалним друштвима без писмености, деца су проводила већину свог времена играјући се заједно. Деца су сама решавала своје сукобе, и то су уопште радила врло добро, уз минимум окршаја. Али, уколико би ствари измакле контроли, било која одрасла особа из заједнице би се умешала.

Постоје два разлога због којих овај традиционални образац више не функционише. Прво, у традиционалном селу или племенској заједници, сви су међусобно били у сродству. Одрасли који би се умешали нису били странци: они су били тетке, ујаци, бабе, деде. Друго, разлог због кога није било много туча међу децом јесте тај што је старијој деци било дозвољено или се чак од њих очекивало, да доминирају над млађом. То исто можете видети и у јату пилића. Једном, када се успостави “редослед кљуцања”, више готово да нема сукоба: мање и слабије птице потчињавају се јачима. Али, међу децом традиционалних друштава, потчињеност је била привремено стање. Деца би почињала као најмлађи чланови групе којом су управљали старији чланови. Но, како је време пролазило, старији чланови би излазили из групе а млађи би се успињали по хијерархији. На крају би свако дете стигло до позиције да доминира другима.

У модерним, урбаним друштвима ствари тако не функционишу. Тамо где је густина насељености већа, а деца су подељена у групе према старости, они који су ситнији за свој узраст немају прилику да се попну у “редоследу кљуцања”. Деца која су мања или слабија од својих вршњака таква ће остати током читавог школовања, и зато ће бити у опасности да постану жртве кињења. Силецијство је проблем у свим развијеним друштвима, и у овом случају, мешање одраслих – не странаца, већ обучених и овлашћених одраслих – може бити корисно. Као што родитељи имају моћ да утичу на дечје понашање код куће, тако и наставници имају моћ да утичу на дечје понашање изван куће. Програми за смањивање насиља показали су се као успешни у смањивању силецијства на игралишту.

У сваком случају, како сте нагласили, деци у развијеним друштвима заиста недостају нека од искустава која су раније била узимана здраво за готово. Тачније, она немају прилику да се успињу на хијерархији, од улоге следбеника до улоге вође. Да ли је штетно по децу што пропуштају таква искуства? Човек би могао исто тако и да се запита да ли је по децу у традиционалним друштвима било штетно то што им је недостајало много тога што данашња деца ишкушавају: одлазак у школу, читање књига, коришћење рачунара и мобилних телефона итд. Културе се разликују, а један од задатака детињства јесте да се прилагоди култури у којој се одвија. Деца то чине запањујуће добро.

НМД: Један од најважнијих нових трендова који се појавио након објављивања “Сврхе васпитања” јесте нагласак на раном детињству. Открића неуронауке као да потврђују његову важност и Обамина администрација је то ставила у фокус своје политике образовања. Шта мислите о том појачаном нагласку на рано детињство, и зашто овакви програми (не)успевају?

ЏРХ: Хајде најпре да сумирам доказе у корист нагласка на раном детињству. Прво, истраживања на мачићима и мајмунима су показала да рани проблеми са чулима – на пример, привремени губитак вида на једном оку – могу трајно да утичу на развој мозга. Када животиња опет почне нормално да види, мозак више није у стању да користи сигнале које прима. Друго, истраживања на деци која су рођена глува показала су да рано учење језика, било језика знакова, било уз уградњу импланта за слух, производи боље резултате. Глува деца која су са учењем језика почела касније, након пете или шесте године, никада не буду тако добра као она која рано почну да уче. Треће, деца којима родитељи много говоре у првим годинама, користећи већи избор речи, имају богатији речник него деца из мање стимулативних домова.

Звучи прилично убедљиво, зар не? Али хајде сада да вам дам и другу страну те приче. Губитак чула код животиња има утицаја, а докази код глуве деце показују да непостојање стимулације може имати трајне ефекте на мождани развој. Али чињеница да је непостојање стимулације штетно, не значи и да што је има више, то боље. Једном када је минимум захтева мозга задовољен, нема доказа да додатна стимулација доноси и боље резултате.

А што се тиче деце којима родитељи доста говоре користећи компликоване речи, да, таква деца јесу напреднија у погледу речника. Мало дете које никада није чуло реч

“елоквентан” не може никако знати шта она значи. Али та предност је привремена, зато што ће је дете, које ту реч не чује код куће, чути негде другде. То знамо из студија на усвојеној деци: неки усвојитељи су у стању да својој деци пружи рани напредак, али ти ефекти се смањују током детињства и изгубе се до касне адолесценције, пошто их деца из мање срећних окружења сустигну. Приметићете да морамо да користимо усвојену децу како бисмо знали шта се ту заиста дешава. У истраживањима која обухватају децу коју су подигли њихови биолошки родитељи, не можемо одвојити утицаје генетике од утицаја средине на дечји развој. Ако интелигентни родитељи подижу интелигентну децу, да ли је то због речника који користе или због тога што је интелигенција, у извесној мери, наследна? Студије на усвојеној деци иду у прилог другом објашњењу.

Немојте ме, додуше, погрешно схватити – не тврдим да су рани образовни програми безвредни. Они и даље могу имати неке корисне ефекте, нарочито за децу која расту у лошим условима. Али на дуги рок, резултати су врло скромни. Не би требало много да очекујемо од оваквих програма

НМД: Од објављивања “Сврхе родитељства” постали сте бака још три пута. Који је ваш најбољи “бапски” савет за данашње родитеље?

ЏРХ: Гледајући своје ћерке како подижу своју децу, научила сам да су савети баба беспотребно сушење уста! Људи не васпитавају своју децу на начин на који су они били васпитавани и на њих не утиче оно што им говоре њихови родитељи. Методе васпитавања су производи културе. Пошто се културе стално мењају, мењају се и методе васпитавања. Људи васпитавају своју децу на начин на који то раде њихови пријатељи и комшије, што може бити сасвим другачије од начина на који су они васпитавани.

И опет, у свакој генерацији, људи верују да постоји само један прави начин за васпитавање деце! Упињу се да се повинују праксама које одобрава њихова култура и осећају се кривим када не успеју. Данас се родитељ осећа кривим ако изгуби такт и плусне дете по дупету. У 40-им, када сам ја била млада, родитељи су осећали кривицу уколико не би плуснули дете када се лоше понаша. Одатле нам изрека “Ово ће мене болети више него тебе”. То је значило “Не желим заиста да те истучем, али, због правила моје културе, морам то да урадим”.

Најбољи савет који могу да дам родитељима јесте да прочитају мало антропологије и

друштвене историје, како би постали свесни огромне разноликости пракси васпитавања од места до места и од времена до времена. Наравоученије је да не постоји “прави начин” да се васпита дете: постоје безбројни начини и нема убедљивих доказа да један доноси боље резултате од другог. Моја генерација, рођена пре Другог светског рата, васпитавана је од стране родитеља који су мислили да би сувише пажње или љубави “размазило” дете и учинило га уображеним. Поклањали су мало пажње школовању – то је био задатак наставника. Телесно кажњавање, како сам раније поменула, коришћено је рутински, а очеви су пре били виђени као извор дисциплине, него као извор бриге и љубави.

Упркос значајним променама у методама васпитавања које су се од тада десиле, људи се нису променили. Упркос смањењу употребе телесног кажњавања, људи нису мање агресивни. Упркос сталном порасту мажења и хваљења, деца нису срећнија нити самоуверенија.

Један од мојих циљева приликом писања “Сврхе васпитања” био је да родитељство учиним мало лакшим и опуштенијим. Надала сам се да ће се родитељи осећати мање кривим због сваке ситнице коју чине, и да ће бити спонтанији и природнији. За сада нема назнака да се то догађа. Али, на један или други начин, ствари ће се променити до времена када моји унуци постану родитељи. Моји унуци неће васпитавати своју децу на начин на који су њих васпитавали њихови родитељи.

(Текст преузет из магазина “Спајкд” http://www.spiked-online.com/index.php?/site/reviewofbooks_printable/6399/)

1. http://www.b92.net/kultura/knjige/prevedi_me.php?nav_id=239804 [^]